

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

מל' - 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 147 טבת תשע"ז

העלון מוקדש לע"נ חברנו ר' ישראל בן חיים קעטבי ז"ל ע"י חבריו לכולל

פרשת שמות

ממש תהא דאין, מה כתיב "ואולם שלח את ירך וגע אל עצמו ואל בשרו וגו'". במה דאיהו דן ביה אתדן? ומצאנו מנוח לזה בדברי בעל ההפלאה בספר פנים יפות, שאיוב שנא את גיסי בני יעקב ואת זרעם, משום שנתקנא על שהוריש להם יעקב את כל הקדושה והברכות ולא העניק מאומה לדינה רעייתו, ולכן נשתתף בעצת השלכת הבנים ליאור.

השאגה שהחריבה את פיתום ורעמסס

"ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס" (א, יא)

כתב במעם לועז, "אל תתמה שאם כל כך הרבה יהודים השתתפו בבנין בדין היה שכל העולם יתמלא בבנינים! אלא שבניניהם נחרבו או נבלעו ע"י התהום". וכפי שאמרו (סוטה יא, א) שכל מה שהיו ישראל בונים היה נחרב או נבלע בקרקע, עד שכתבו ב'הדר זקנים' לבעלי התוס', שכל השנים שנשתעבדו ישראל במצרים לא בנו אלא את שתי העיירות הללו בלבד. ובטעם הדבר שנצטוו לבנות ערים אלו אמרו במדרש (ילקוט'ש איוב תנצ"ו, וכן הוא במדרש איוב פ"ד), ש"בשעה שנתפס יוסף את בנימין ואמר האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ארבע מאות פרסה, עד ששמע חושים בן דן וקפץ ובא מארץ כנען ובא אצל יהודה, ושאונו שניהם ומקולם נפלו שתי עיירות גדולות פיתום ורעמסס, ועל דבר זה נגזר על ישראל לבנותם".

וביאר בספר כסף נבחר לרבי אבי עזרי מרגליות, שהנה נחלקו חז"ל (ב"מ צ, ב) האם דיבור נחשב כמעשה, ואם דיבור אכן נחשב כמעשה נתחייבו ישראל בדין לבנות את פיתום ורעמסס שנחרבו מחמת קולו של יהודה, שכן נחשב הדבר כאילו החריבן בידיו. אך אם דיבור אינו כמעשה יש להבין מדוע נתחייבו. ובדבר זה נסתפק משה עד שאמרו לו דתן ואבירם "הלהרגני אתה אומר", כלומר שהרג את המצרי ע"י אמירת שם המפורש ואף על פי כן נחשב לו הדבר כמעשה ממש וכאילו הרגו, ולכן אמר משה "אכן נודע הדבר", מלשון דיבור, כלומר שכיון שדיבור נחשב כמעשה אם כן נודע שנתחייבו לבנות את פיתום ורעמסס מחמת דיבורו של יהודה.

ויש להעיר שלפי זה הדין נותן שרק שבט יהודה ודן שהם צאצאי יהודה וחושים היו צריכים להשתעבד בבנין ערים אלו ולא שאר השבטים. ואמנם כבר הוכחנו במקום אחר שהשבטים שנשתעבדו יותר מכולם היו שבטי יהודה ודן, ולכן היה מנינם מרובה מכל השבטים [כמבואר בפרשיות במדבר ופנחס], שכן "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ", ומי שהתענה יותר נתרבה יותר [וכן בהיפך, ששבט לוי שלא נשתעבדו כלל היו מועטים מכל השבטים]. ויתכן שאף שכל השבטים נשתעבדו, מכל מקום מצרים שעבדו ביותר את שבטי יהודה ודן, כי אבותיהם החריבו את פיתום ורעמסס.

ההבטחות שקיבל הברזל במעשה דוד וגלית

"ותקח ציפורה צור ותכרות את ערלת בנה" (ד, כה)

בהלכות מילה כתב הרמב"ם (ב, א), "מצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספרים, ונהגו כל ישראל למול בסכין" וכן כתבו הטור והשו"ע יו"ד רסד, בן. והמפרשים נתחבטו איה מקור הדבר שמצוה למול בברזל.

מדוע איוב יועצו של פרעה שהיה חתנו של יעקב אבינו התנכל לישראל?

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו" (א, א)

החתם סופר העיר מדוע לא הזכיר הכתוב את דינה בת יעקב שהיתה בכלל שבעים נפש שירדו מצרימה, כמבואר בפרשת ויגש (מו, טו). ותיירץ על פי דברי הגמ' במסכת בבא בתרא (טו, ב) שדינה נישאה לאיוב, וכן הוא בתרגום על הפסוק באיוב (ב, ט) "ותאמר לו אשתו- ואמרת ליה דינה אתתיה", וכן אמרו במדרש (ב"ר עו, ט) שאיוב לא היה מישראל ודינה החזירתו למוטב ולימדה אותו אמונת ה', ובזכותה נתגייר ואחר כך נשא אותה לאשה ולכן היתה תביעה על יעקב אבינו שמנעה מעשו אחיו, שכן היתה יכולה להחזירו בתשובה כשם שעשתה עם איוב. ובמקום אחר הרחבנו בהוכחות לכך שדינה חפצה מאד להינשא לעשו ולהחזירו בתשובה, ולכן אביה הוצרך לנעול אותה בתיבה, ואכמ"ל. ושניהם ירדו יחד עם יעקב ובניו למצרים, וזהו שאמר הכתוב "את יעקב איש וביתו באו", כלומר שעם יעקב באו גם "איש וביתו" דהיינו איש ואשתו [ש"ביתו זו אשתו] שהם איוב ודינה. וכן רמז הדבר במילים "את יעקב וביתו באו" שהם ראשי תיבות איוב, וכן "איש וביתו" ר"ת איוב.

וכמו כן כשרצה יעקב לגלות את הקץ לבניו סמוך למיתתו היה שם גם חתנו איוב, ונרמז שמו במילים (מט, ב) "הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם", אלא ששם נתהפך שמו ונקרא "איוב" וזהו רמז לדברי הגמ' שם שאיוב טען לפני הקב"ה "שמה נתחלף לך בין איוב לאיוב".

ב. ברם, בספר חסד לאברהם לרבי אברהם אזולאי (מעין הרביעי נהר מט') האריך בענין דינה ואיוב, ומדבריו עולה שאף שאיוב היה חתנו של יעקב מכל מקום לא נולד ולא נשא את דינה אלא לאחר שירדו ישראל למצרים. וזו לשונו, "דע שדינה נולדה בשנת תשעים ליעקב, וכשהיתה בת ז' שנים נתעברה משכם, וילדה את אסנת כשהיתה בת ח'. וכשהיתה בת ט' נישאת לשמעון אחיה וילדה את שאול בן הכנענית. וכשהיתה בת מ' ירדה למצרים, וב' שנים לאחר פטירת יעקב נישאה לאיוב, כשהיתה בת נ"ט שנה, והיא היה בן י"ח שנה. ואיוב נולד בשנה השניה שירדו ישראל למצרים, והיא נביא ומחסידי אומות העולם. וכשהיה בן י"ח ירד למצרים ונשא את דינה. וגם דינה היתה נביאה וידעה שנוול מהול ולזה נתרצה לינשא לו נאך אם היה יעקב קיים לא היתה נישאת לאיוב, כי אף שהיה נביא וחסיד ונולד מהול עם כל זה עדיין נקרא ערל מאחר שלא הוציא טיפת דם לשם גירות]. ובשנה השנית ליציאת מצרים בזמן המרגלים מת איוב. וידוע שמושב בני ישראל במצרים היה רד"ו שנים, ואיוב נולד בשנה השניה שירדו למצרים ומת בשנה השניה שיצאו משם". ומבואר בדבריו שאיוב לא נשא את דינה בחיי יעקב, ולכן אי אפשר לומר שירד עימו למצרים.

ג. ועל כולנה קשה ביותר כיצד איוב שהיה חתנו של יעקב אבינו נגם אם לאחר מותו נתאכזר על ישראל שהיו קרובי משפחתו והיה שותף בעצת השלכת הזכירים ליאור. וכדברי הגמ' (סנהדרין קו, א) "שלושה היו באותה עצה, בלעם איוב ויתרו". ואף ששתק מכל מקום נענש על כך ביטורין מרים, ומוכח שהיתה עליו תביעה מדוע לא הציל את ישראל. ובפרט שבספר הישר (הובא בעץ יוסף שבעין יעקב שם) מובא שאמר לפרעה "כטוב בעיני המלך יעשה". ונבזוהר הקד' (פר' בא) אמרו, "וכד קם פרעה עליהו דישאל בעא למקטלא לון. אמר לו איוב, לא, אלא טול ממנוהון ושלוט על גופיהון בפולחנא קשיא, ולא תקטול לון. אמר לו הקב"ה, חייך בהוא דינא

נגימה כוכבה בת דוד שלום ע"ה
אסתר מהסולטן בת חנום רבין ע"ה
ישראל בן מאיר דב ז"ל ע"י וינבך

אברהם בן מרים ע"י ר' אליהו סלה
חגי יגאל בן יהיא ע"י רבקה מאור
משה יעקב בן יצחק צבי ז"ל ע"י דריי

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאוה בת תאניה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרה ע"ה

נשיקה של פרקים

“ויפגשוהו בהר האלהים וישק לו” (ד, כז)

הנה כתב המהרי"ל דיסקין שאותו מקום שנתגלה בו ה' למשה נתקדש בקדושת העורה, ולכן אמר לו ה' "של נעליך". ולאור זאת הקשה הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א ראש ישיבת פוניבז', כיצד נישק אהרן את משה באותו מקום, והרי כתב הרמ"א (או"ח סי' צח' סע' א') "אסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום", והוא הדין שאסור לנשק לשאר אהביו.

ותירץ על פי דברי הספורנו "וישק לו- כמנשק דבר קדוש", והיינו שנשק לו מדין ספר תורה, שמשה גופו קדוש כספר תורה, וכמו שמותר לנשק ס"ת בבית הכנסת כך מותר לנשק בו אדם קדוש כמשה.

ברם, במדרש אמרו (שמו"ר ה, א) "כל נשיקות של תיפלות הן, חוץ מג', נשיקה של גדולה, נשיקה של פרישות, נשיקה של פרקים וכו'. נשיקה של פרקים שנאמר וילך ויפגשוהו בהר האלהים וישק לו", ונשיקה זו היא נשיקה של שמחה, כשנפגשים אחים וידידים ונושקים איש לרעהו, ומוכח שלא היתה נשיקת אהרן למשה כנשיקת חפץ קדוש.

ובספר פנינים מבי מדרשא תירץ, שהנה מובא בספר מגד גבעות עולם (עמ' צב) "שהגאון רבי משה פיינשטין זצ"ל היה נוהג לנשק את נכדיו בבית הכנסת, וטעמו שכל האיטור לנשק בביהכ"נ הוא רק בשעת התפילה, אך שלא בשעת התפילה אין בזה איטור [שכן הרמ"א הביא הלכה זו בהלכות תפילה ולא בהלכות בית הכנסת, ומוכח שמדיני תפילה הוא]. ולכן היה מותר לאהרן לנשק את משה שכן היה זה שלא בשעת התפילה.

“אישורי המחלה” של שבט לוי...

“ויאמר אלהם מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלותיכם” (ה, ד)

פירש"י "לכו לסבלותיכם- לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתים. אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי, ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים שלא ברשות". וכן אמרו במדרש (פסיקתא וטרטא) "שבטו של לוי לא היו משועבדים במצרים אלא פנוי היה".

הקשה המהר"ל (גור אריה), "ואם תאמר ופרעה שהיה רשע למה לא היה משעבד את שבטו של לוי?", ותירץ שפרעה היה רשע למה שנאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך וגו' ועבדום ועינו אותם, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי". וסבר שאם יפטר שבט אחד משעבוד לא יתקיים בו עונש זה, כי הקב"ה אמר לאברהם "זרעך", דהיינו שאם כל זרע אברהם ישתעבדו יעניש את הגוי שישתעבד בהם, ולכך פטר את שבט לוי מן השעבוד. אך טעה בזה, כיון ששבט לוי הם בחלקו של השי"ת ואינם בכלל "זרעך", ולכן נמצא שפרעה שעבד את כל "זרעו" של אברהם וראוי הוא לעונש.

ברם, המשך חכמה כתב בשם המדרש (במדב"ר פר' נשא יג, ח) שגם שבט ראובן ושבט שמעון לא נשתעבדו כלל במצרים, וכן במעם לועז (שמות יד, ב) כתב שמצרים לא שיעבדו את שבטי אפרים ומנשה מפני כבודו של יוסף, וזהו שלא כדברי המהר"ל שכל השבטים נשתעבדו.

ב. והנה ידועים דברי חז"ל שפרעה שילם לישראל בתחילה על פי מספר הלבנים שעשו ביום הראשון לעבודתם, ולאחר מכן גזר עליהם לעשות כמנין זה בכל יום ויום. ובתורה שלמה הביא מדרש מילקוט כורדיסטאן, "שבט לוי ידעו בתחולת פרעה, ונתחמקו ואמרו לו חולים אנחנו, אחד אמר יש לי כאב בידי, אחר ברגלי. תפס הקב"ה על שבט לוי שלא היו שרויים בצער עם ישראל, ולכך לא נתן לשבט לוי נחלה עם אחיו, על שלא ציערו עצמם".

וכתב בספר הגיוני מוסר להרב בן ציון ברוך זצ"ל, שהטענה על שבט לוי היתה על שהבינו את ערמומיותו של פרעה והצילו עצמם מן השעבוד, ולא גילו זאת לאחיהם. ויתכן שמחמת כן היה מנינו של שבט זה פחות משאר השבטים, לפי שלא נשא בעול עם חבריו. ומכאן נלמד עד כמה גדולה החובה על האדם להיות נושא בעול עם רעהו ולהשתתף בצערו.

והנה כאן מבואר שציפורה מלה את בנה בצור, וכתב על כך השפתי כהן, "שמעתי למה מלה בצור ולא בסכין [שבודאי היה להם סכין, כי מי שלוקח אשתו ובניו והולך למלון ודאי שלוקח כלי תשמישי הבית]. אלא לפי שהברזל לא היה לו חלק בקדושה, שנאמר (דברים כז, ה) לא תניף עליהם ברזל, ולזה לא נזכר סכין בתורה, שאף בעקידה נאמר (בראשית כב, י) ויקח את המאכלת, דבר שחותך ואוכל, וכן ביהושע נאמר לו (יהושע ה, ב') עשה לך חרבות צוריות. אבל כשבא דוד להרוג את גלית ולקח חמישה חלוקי אבנים ונעשו אחרת, והיה כובע של ברזל על ראש גלית, אמר לו הקב"ה לברזל, תרכך עצמך שתיכנס בך האבן ואעשה לך חלק בקדושה באיזמל של מילה וסכין של שחיטה. וזה אחד מהדברים שהשליט הקב"ה הריך בקשה".

וכתב הפרישה (יו"ד סי' רסד סק"ז) שמדרש זה הוא המקור לדברי הרמב"ם שמצוה למול בשל ברזל, וזאת כדי לקיים את ההבטחה שהבטיח הקב"ה לברזל שישתמשו בו בברית מילה.

ברם, בספר שולחן גבוה למהר"י מולכו (יו"ד סי' רסב ס"ק כא) העיר על דברי הפרישה, שדוחק לומר שלפני המעשה של דוד וגלית לא היתה מצוה מן המובחר למול בברזל, ויותר מסתבר שכבר מימי אברהם אבינו נהגו למול בו, שכן הברזל חריף וחותך יותר משאר דברים, ומצוה מן המובחר לברזל דבר חד שיחתוך מיד את הערלה כדי להקל על מצוה התינוק וצערו. ולפי זה צריך לומר שציפורה מלה בצור כי לא היה שם סכין או מספרים. [ובמקורו של הרמב"ם לפי שיטה זו צ"ל כמ"ש בביאור הגר"א יו"ד שם ס"ק יז].

המוהל הקטן בעולם...

במסכת עבודה זרה (כז, א) נחלקו האם אשה כשרה למול. ונתבאר שם שלפי הדעה שאשה פסולה למול צריך לומר שציפורה לא מלה את בנה בעצמה אלא ביקשה מאחר שימול אותו [ואל תיקרי "ותכרות" שכרתה בעצמה, אלא "ותכרת" שכרתה את הערלה על ידי שליח].

והקשה מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בספר טעמא דקרא, שהרי גוי פסול למול, ואם כן מיהו היהודי שהיה בבית המלון שממנו ביקשה ציפורה למול, והרי כל ישראל היו במצרים ואף אחד מהם לא היה יכול לצאת משם.

ותירץ שבנה גרשום שהיה באותה עת בן ג' שנים הוא שמל. ויתכן שזהו המקור לדברי הרמב"ם (מילה פ"ב) שקטן כשר למול "וכ"פ מרן בסי' רס"ד סע' א'".

ובספר אמרי כהן להגאון רבי מאיר וורשוויאק (פר' שמות אות לט') עמד בזה, וכתב שלדעת הרמב"ם (פ"י ממלכים ה"ז) בני קטורה נצטוו על המילה לדורות, והרי מדין הם מבני קטורה, ואין ספק שבאותו מלון היו אנשים מבני מדין, והיתה יכולה צפורה ליתן לאחד מהם למול. והקושיא הנ"ל היא לשיטת רש"י (סנהדרין נט, ב) שרק בני אברהם מקטורה נצטוו על המילה ולא זרעם.

אולם המהר"צ חיות (נדריים לב, א) כתב, שכיון שמדין שהם מבני קטורה חייבים במילה לשיטת הרמב"ם, הרי שבהם לא נתמעטו הנשים (כי בבני נח לא מצינו חילוק בין איש לאשה), וממילא אף ציפורה עצמה היתה מחוייבת במילת בנה [ואם כן לא היתה צריכה למוסרו לשליח].

ומכל מקום אין דבריו עולים בקנה אחד עם דברי הגמ' הנ"ל שמלה אותו על ידי אחר ולא בעצמה.

ב. עוד נראה ליישב, שהנה הגר"ח קניבסקי הקשה כן על פי דברי המדרש (מכילתא, יתרו) שלא היה עבד יכול לברוח ולצאת ממצרים. אמנם אפשר שעל שבט לוי שלא נשתעבדו לא נאסר לצאת מתחומי מצרים והיו יכולים לצאת ולבוא. וכמו שמצינו שאהרן יצא לקראת משה (להלן ד, כז), ואף שיתכן שנעשה לו נס כיון שנצטווה מאת ה' על כך, מכל מקום לפי פשוטו כיון שהיה מבני לוי היה יכול לצאת ממצרים.

וכן כתב במעם לועז (שמות יד, ב), שרק מי שנשתעבד לא היה יכול לצאת ממצרים, ולכן נתאפשר לשבט אפרים לברוח ממצרים, שכן מצרים לא שיעבדו את שבטי אפרים ומנשה מפני כבודו של יוסף. וכן ראיתי שציינו להעמק דבר (בפרשתנו) שהוכיח מהמדרש ששבט לוי היו יכולים לצאת ממצרים בלא רשות. ואם כן יתכן שאחד מבני לוי או מבני אפרים ומנשה נודמן לאותו מלון והוא מל את בנו של משה.

אלא שכל זה שלא כדברי מרן החיר"א בפירושו בתי הנפש על הגדה של פסח (ד"ה תם), שאף שבט לוי לא נשתעבדו בפועל היתה תורת עבד עליהם ולא היו יכולים לצאת ממצרים.

לעיני שארל בן דונה מיארה ז"ל ♦ משה בן חלימה וסאלם גמיל ז"ל ♦ שלום רפאל בן עפיה ירימי ז"ל ♦ ימימה בת שמעה שלום ע"ה

יעקב בן רבקה נסכה ז"ל ע"י מלכה
לאה בת מרים גרון ע"ה
רחל בת סעידה ואהרון כהן ע"ה

יעקב בן ריקה בן סימון ז"ל
סלמון בן יונה משמור ז"ל
חביב בן אסתר וחיים עטר ז"ל

ימנה בת סעדה אלפסי ע"ה
חנה בת ידידיה אהרון ע"ה
שמחה בת שרה אליאס ז"ל